

КАФЕДРА
ГЕОГРАФІЇ ТА
ЕКОЛОГІЇ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
ІНСТИТУТ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОЇ ТА ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ
ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. М. КОЦЮБИНСЬКОГО
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. І.І. МЕЧНИКОВА
ГАЗЕТА "КРАСЗНАВСТВО. ГЕОГРАФІЯ. ТУРИЗМ"

*80-ти річчю Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини присвячується*

III Всеукраїнська науково-практична конференція

ГЕОГРАФІЯ ТА ЕКОЛОГІЯ:

Умань,
15-16 квітня 2010 року

наука і освіта

УДК 91(063)+504(063)
ББК 26.8я431+28.081я431
Г35

Редакційна колегія:

- Тимець О.В.** – канд. пед. наук, доцент кафедри географії та екології, докторант Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, голова оргкомітету.
- Денисюк Г.І.** – доктор географічних наук, професор, зав. кафедри фізичної географії Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського.
- Топчів О.Г.** – доктор географічних наук, професор, зав. кафедри соціальної і економічної географії Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова.
- Совзіра С.В.** – доктор педагогічних наук, доцент кафедри географії та екології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.
- Осадчий О.С.** – канд. с-г. наук, доцент, зав. кафедри географії та екології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.
- Половка С.Г.** – канд. геол. наук, доцент кафедри географії та екології, зав. науковою геологічною лабораторією Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.
- Гончаренко Г.Є.** – канд. біол. наук, доцент кафедри географії та екології, зав. лабораторією “Екологія і освіта” Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.
- Серебряй В.С.** – головний редактор газети “Красназнавство. Географія. Туризм”.
- Бабій Ю.О.** – викладач кафедри географії та екології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, відповідальний секретар.

Географія та екологія: наука і освіта.

Г35 Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Географія та екологія: наука і освіта», 15-16 квітня 2010р. – Умань: Видавець «Сочинський», 2010. – 328 с.

ISBN 978-966-1604-41-3

Збірка містить наукові матеріали, доповіді та тези, якими охоплено широкий спектр географічних та екологічних напрямків, що презентують розвиток цих наук та їх сучасне становище в Україні. Під час роботи конференції висвітлено такі питання:

- фундаментальні та прикладні дослідження в географії;
- досягнення та перспективи екологічних досліджень в Україні;
- компетентнісний підхід у викладанні географії та екології в закладах освіти України та зарубіжжя.

УДК 91(063)+504(063)
ББК 26.8я431+28.081я431

За достовірність опублікованих матеріалів відповідальність несуть автори.

ISBN 978-966-1604-41-3

© Кафедра географії та екології
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини, 2010

ЗМІСТ

Осадчий О.С., Тімець О.В., Кравцова І.В. <i>Кафедра географії та екології УДПУ – провідний осередок географічної освіти і науки на Черкащині</i>	3
Антонюк О.О. <i>Восно-фортифікаційні геокомплекси</i>	6
Бабій Ю.О. <i>Особливості формування агро-грунтових районів Черкаської області</i>	8
Барановська О.В., Барановський М.О., Шовкун Т.М. <i>Екологічна ситуація в Поліському економічному районі</i>	10
Благодарний О.І., Коршикова І.О., Плужникова Є.А. <i>Необхідність діагностики екологічного стану регіону</i>	12
Бондарець Д.С. <i>Перспективи раціонального використання рекреаційного потенціалу ландшафтів Запорізької області</i>	13
Брагін А.М. <i>Вплив палеогеографічних умов на формування деяких властивостей антропогенних порід</i>	16
Бугрій О.В. <i>Некропольна географія як підгалузь географії культури</i>	18
Вальчук–Оркуша О.М. <i>Музеї дорожніх ландшафтів Східного Поділля</i>	20
Воловик В. М. <i>Етнокультурне ландшафтознавство</i>	23
Воровка В.П. <i>Системоутворюючі фактори організації приазовської парадинамічної системи</i>	25
Гавришок Б.Б. <i>До історико-геоекологічного аналізу процесів освоєння території</i>	27
Галатиба В.В. <i>Характеристика боліт Закарпаття</i>	29
Гамалій І.П. <i>До питання еколого-географічного аналізу і оцінювання водних ландшафтно-інженерних систем</i>	30
Ганич Н.М., Гаталяк О.М. <i>Сутність і основні підходи наукового порівняння в країнознавстві</i>	32
Гладкий О. В. <i>Онтологічні засади формування та розвитку міст: географічний підхід</i>	34
Гнатюк Н.О. <i>Фітосанітарні властивості летких виділень ароматичних рослин</i>	36
Гончаренко Г.Є., Містрюкова Л.М., Шестопал Я.В. <i>Роль поліфункціональних територій у збільшенні чисельності диких тварин</i>	37
Гопченко Є.Д., Гриб О.М., Белов В.В. <i>Оцінка складових водного балансу Куяльницького лиману та визначення перспектив поліпшення його екологічного стану</i>	39
Горбенко М.І. <i>Підготовка до велоподорожі І категорії складності</i>	42
Горожанкіна Н.А. <i>Ретроспективний аналіз динаміки міграцій до міської місцевості на території Дніпропетровського регіону впродовж 1950–1980 рр.</i>	44
Гринюк Д.Ю. <i>Фактори формування конкурентоспроможності країни та її регіонів</i>	47
Грицевич В.С. <i>Суспільно-географічні застосування інтелектуального аналізу демографічних даних на прикладі Львівського регіону</i>	49
Грицевич В.С., Бекерська К.І. <i>Історико-культурні пам'ятки національного значення на Львівщині: суспільно-географічні особливості поширення</i>	51
Грицевич В.С., Цар М.Я. <i>Суспільно-географічні особливості забезпечення населення субсидіями на Львівщині</i>	53
Гришко С.В. <i>Значення позахисних лісосмуг для Приазовського степу</i>	55
Гудзевич А.В., Гудзевич Л.С., Гусак О.М., Ковальова Л.П. <i>Сутнісно-змістовне наповнення, практика і пріоритети у використанні міждисциплінарного терміну</i>	57

Миколайко В.П., Миколайко І.І. <i>Агрохімічна трансформація ґрунтів Бершадського району Вінницької області</i>	173
Миргородська О.Л. <i>Суспільно-географічний аспект захворюваності населення Кіровоградської області на туберкульоз</i>	175
Мисько В.З. <i>Рекреаційні ресурси поверхневих вод національного природного парку «Подільські Товтри»</i>	177
Михайлов В.А. <i>Положення Кримського Присивашья в системі зональних ландшафтів Кримського півострова</i>	180
Міняйло О.О. <i>Екологічний аспект викладання географії з використанням новітніх технологій</i>	182
Монастирський В.Р. <i>Антропізація ландшафтів Прибескидського Передкарпаття</i>	185
Назаренко Т.Г. <i>Формування екологічної компетенції в умовах профільного навчання географії</i>	187
Наконечний А.Р. <i>Філософський зміст екологічної проблеми в контексті перспектив екологічних досліджень в Україні</i>	189
Науменко С.О. <i>Географічна складова у змісті вітчизняної початкової освіти у 1920-1931 роках</i>	191
Недормогомедов Г.Г., Раджабова Р.В. <i>Реалізація компетентного підходу в процесі формування екологічної культури старієкласників</i>	193
Нешва О.В. <i>Індивідуальні завдання під час навчальної практики з географії ґрунтів як засіб екологічної підготовки студентів-географів</i>	196
Нефедова Н.Є., Яворська В.В., Михайлова Н.П. <i>Типи міських поселень одеського регіону та перспективи їх розвитку</i>	198
Нікітченко І.М., Лакейчук В.О. <i>Первинна оцінка екологічного стану середовища басейну р. Велика Вись</i>	202
Павленко Т.М. <i>Застосування методу аналізу ієрархії для визначення ступеня важливості аспектів географічного положення території для розвитку внутрішнього туризму вихідного дня</i>	208
Паламарчук Л.Б. <i>Соціоекологічна складова у шкільних курсах географії</i>	211
Пашинська Н.М. <i>Транспортно-географічне положення і транзитність території як важливі складові інтегрального потенціалу території</i>	214
Питуляк М., Питуляк М. <i>Вплив сільськогосподарського природокористування на екологічний стан земельних ресурсів Тернопільщини</i>	216
Подзерей Р.В. <i>Охорона та раціональне використання земельних ресурсів</i>	218
Половка С. Г. <i>Морські геологи в географії (на прикладі наукових геологічних шкіл: тектоністів, геоморфологів і палеонтологів в Україні)</i>	219
Прокурняк М.М. <i>Класифікація карстових ландшафтів</i>	220
Прохорова Л.А. <i>Ландшафтний підхід в курсі «Фізична географія материків і океанів» вищої школи</i>	221
Рева О.М., Тімець О.В., Федієнко В.В. <i>Проблеми кваліметрії і порівняння компетенцій студентів</i>	223
Решітченко С.І., Гончарова Л.Д. <i>Характеристика статистичної структури поля атмосферного тиску у другій половині ХХ століття на території Лівобережної України</i>	227
Романів А.С. <i>Естетична оцінка ландшафтів НПП «Синевир» для потреб рекреації</i>	228

також різноманітність фізико-географічних умов розвитку карсту є об'єктивною основою формування різноманітних карстових ландшафтів. Їх класифікація розвивалась у декількох напрямках геолого-геоморфологічного підходу. Класифікації даного підходу враховували: відмінності карсту в зв'язку з характером перекриття закарстованих порід продуктами вивітрювання та відкладами, що не піддаються карстуванню; хімічний склад і розчинність гірських порід; вплив ландшафтно-кліматичних, гіпсометричних умов; вікові відмінності карсту; особливості карсту платформених областей, пологих передгірних куест і плато, гірських складчастих областей; взаємозв'язки між типами карсту і палеогеографічними обстановками; неотектонічну динамічність карстоутворень, стадії розвитку карсту на тлі тектонічних рухів тощо.

Власний досвід картографування закарстованих територій спонукав автора застосувати новий, ландшафтознавчий, підхід до класифікації карстових ландшафтів, що базується на особливостях їх латеральної структури. Виявляється, ландшафт має тим більше ознак карстового, чим вищого рангу досягають у його структурі карстогенні морфологічні одиниці. Наприклад, ландшафт з окремими карстовими западинами (ранг фації) менш карстозумовлений, ніж ландшафт з карстовими улоговинами, суходолами (урочища), закарстованими схилами річкових долин (місцевості), або всі риси якого визначені карстом. Таким чином, серед карстових ландшафтів ми виділяємо чотири типи комплексів з різним ступенем участі карсту в формуванні їх генетико-морфологічної структури.

Якщо в структурі карстових ландшафтів є комплекси карстового походження рівня фації, ланок і підурочищ, то він може "притендувати" лише на "ландшафт з елементами карсту". Коли в структурі ландшафтів є комплекси карстового походження рівня урочищ, то такий ландшафт ми іменуємо "закарстованим". Якщо ж в ландшафті зустрічаються місцевості (підмісцевості) карстового походження, то його слід вважати "інтенсивно закарстованим". Під "карстогенним ландшафтом" ми розуміємо такі ландшафти, всі комплекси якого генетично зумовлені (безпосередньо та опосередковано) розвитком карсту.

В основі обох підходів, геолого-геоморфологічного та ландшафтознавчого, лежить відображення ролі карсту в ландшафті залежно від ступеня перетворення ним власних складових компонентів і комплексів. Тому між класифікаційними об'єктами і понятійним відображенням цих підходів може бути встановлена певна відповідність. Їх варто розглядати не лише як самостійні класифікації, а й в якості взаємодоповнюючих. Крім того, структурно-морфологічний критерій класифікації карстових ландшафтів дозволяє порівнювати різноманітні карстові ландшафти в залежності від ступеня їх перетворення карстом. співставляти карстові та некарстові ландшафти, а також узгоджувати карстологічні класифікації з ландшафтознавчими. Так, в ландшафтознавчому аспекті серед карстових ландшафтів на рівень типу "виходять" лише карстогенні ландшафти. Інтенсивно закарстовані ландшафти займають ранг роду, які в залежності від генезису, літології порід і ступеня карстогенності утворюють відповідні *підроди*. Їм відповідають закарстовані ландшафти. На фоні зональних типів ландшафтів вони різко відрізняються видовими особливостями. В ранзі *виду* виступають ландшафти з елементами карсту.

Накреслені основні штрихи ландшафтознавчого підходу до класифікації карстових ландшафтів потребують подальшої розробки.

ЛАНДШАФТНИЙ ПІДХІД В КУРСІ «ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ МАТЕРИКІВ І ОКЕАНІВ» ВИЩОЇ ШКОЛИ

Прохорова Л.А., старший викладач кафедри фізичної географії і геології,
Медітопольський державний педагогічний університету ім. Б.Хмельницького
laripr@mail.ru

Курс «Фізична географія материків та океанів», що викладається для студентів географічних факультетів вищих навчальних закладів, постає як один з найважливіших в

формуванні комплексного географічного світогляду, в утворенні сучасного географічного мислення. Саме ця учбова дисципліна закінчує фізико-географічну освіту студентів географічних факультетів педагогічних університетів, підводячи підсумок постапному формуванню теоретичних знань різних рівнів складності наук географічного циклу: загального землезнавства, геології, ґрунтознавства, геоморфології. Без фізико-географічних понять, що виходять із цих учбових дисциплін, неможливо розкрити існуючих у об'єктивній реальності природничих зв'язків, закономірності утворення та розвитку географічної оболонки, природничих комплексів, динаміку тектонічних і геоморфологічних процесів формування суші та Світового океану та багато інших аспектів фізичної географії материків і океанів. В свою чергу, одним з найбільш поширеним поняттям є *ландшафт* самого різного ієрархічного рівня, пізнання якого об'єднує і загальне землезнавство, і ландшафтознавство, і фізичну географію материків та океанів у єдиний рід фізико-географічних наук. Саме фізична географія материків і океанів дає уявлення про регіональний прояв ландшафтно-диференціації географічної оболонки, виявляє ландшафтну специфічну структуру кожного континенту.

Особливу увагу при вивченні фізичної географії материків необхідно приділяти проблемам фізико-географічного районування, що базується на визначенні регіональних ландшафтних комплексів. Регіональні комплекси – територіально цілісні, неповторні у просторі ландшафти, що пройшли складний, індивідуальний шлях становлення та розвитку і характеризуються наявністю тісних історично обумовлених взаємозв'язків компонентів та комплексів більш низького рангу [1].

Виходячи з методичного підходу ландшафтно-диференціації, фізико-географічне районування в межах викладання фізичної географії материків і океанів може надаватися за наступними таксономічними одиницями:

Типологічний (зональний) ряд: геосфера (географічна оболонка) – географічний пояс – сектор (угруповання зон) – зона – підзона – ландшафт;

Регіональний (азональний ряд): геосфера (географічна оболонка) – материк (континент) та океани – субконтинент або група фізико-географічних країн – фізико-географічна країна – зона в межах країни – фізико-географічний район – ландшафт [2].

Типологічний методичний підхід важливий при викладанні фізичної географії материків та океанів з метою виділення глобальних закономірностей розповсюдження ведучих поясно-зональних типів ландшафтів (арктичні пустелі, тундри, тайга, широколисті ліса, степи, пустелі, мусонні ліса та інші). Не менш важливо доводити до студентів і регіональний (азональний) методологічний підхід визначення та вивчення природних комплексів, акцентуючи увагу на місцевих, специфічних умовах розвитку ландшафту, коли глобальні закономірності трансформуються у регіональне відображення. Таким чином, в залежності від обраного методологічного підходу, студентам необхідно дати можливість розглядати ландшафт як в схемі типологічного (зонального) диференційного ряду, так і у складі фізико-географічної країни конкретного континенту, з урахуванням регіональних геолого-морфоструктурних умов.

Необхідно відмітити, що тема проведення фізико-географічного районування, схема таксономічних одиниць та методичного підходу довгий час вважалася дискусійною та приваблювала до себе увагу багатьох фізико-географів дорядяньського та радянського періодів. У різні часи їй займалися – Г.І. Танфіл'єв, П.І. Броунов, В.П. Семенов-Шанський, О.О. Григор'єв, Г.Д. Ріхтер, Д.Л. Армад, Н.А. Гвоздепський, О.Г. Ісаченко, В.С. Преображенський, Ф.М. Мільков, О.М. Рябчиков. Але і сьогодні серед географів немає єдиного підходу к фізико-географічному районуванню, набору та співвідношенню різноїєрархічних таксонів. Тому при викладанні цієї учбової дисципліни необхідно доводити до відому студентів географічних факультетів, що недостатня інформація для фізико-географічного районування земної поверхні та велике ландшафтне різноманіття відкриває простір для різних точок зору фізико-географів на цю проблему, а сама проблема фізико-

географічного районування з врахуванням ландшафтної диференціації постає і зараз як одна з складніших в методології фізичної географії. Під час підготовки навчального матеріалу з фізичної географії материків та океанів студент повинен бути відкритий для сучасних фізико-географічних дискусійних напрямків, визначати актуальні теоретичні наукові досягнення, але при цьому мати достатньо високий рівень базової, класичної загально-землезнавчої, фізико-географічної та ландшафтознавчої підготовки.

Достатньо складною при викладанні курсу фізичної географії материків і океанів є проблема термінологічно-понятійної мови ландшафтознавства та фізичної географії материків та океанів. Базову мовну групу формують загально-географічні терміни та поняття – географічна оболонка, природно-територіальний комплекс, природна зона, географічна зона, кліматичні пояси та області, фізико-географічна країна, компонент природного середовища, структура географічної оболонки та інші. Але використовуючи підхід ландшафтної диференціації при фізико-географічному районуванні неможливо обійтися без типово ландшафтознавчої мови, вводячи до викладання матеріалу з фізичної географії материків та океанів такі терміни як – ландшафт, функціонування, диференціація, динаміка, розвиток, обмін речовини, вертикальна структура, горизонтальна структура та багато інших. Приймаючи до уваги аспект динаміки перетворення природних ландшафтів внаслідок антропогенізації, коло ландшафтознавчих термінів значно поширюється і допускає у мовний арсенал фізичної географії і такі терміни як: деградація ландшафту, перетворення ландшафту, ступінь антропогенізації, стійкість до навантажень. Така асиміляція понятійно-термінологічної мови однієї дисципліни в інформативне поле іншої, передбачає обов'язкову ландшафтознавчу освіту студентів географічних факультетів і логічно закріплює необхідність вивчення усіх дисциплін географічного циклу на попередніх курсах перед фізичною географією материків та океанів.

Література:

1. Мильков Ф.Н. Общее землеведение: Учебник для студентов географических вузов. – М.: Высшая школа, 1990. 335 с. ISBN 5-06-000639-5.
2. Физическая география материков и океанов: Учебник для географических специальностей университетов. /Под общей ред. А.М. Рябчикова. – М.: Высшая школа, 1988. 592 с. ISBN 5-06-001354-5.

ПРОБЛЕМИ КВАЛІМЕТРІЇ І ПОРІВНЯННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

*Рева О.М., доктор технічних наук,
професор кафедри автоматизації виробничих процесів
Кіровоградського національного технічного університету,*

*Тімець О.В., докторант
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*

*Федіснюк В.В., викладач
Кіровоградського соціального інституту "Педагогічна академія"*

Сучасне уявлення про організацію підготовки фахівця будь-якої галузі у будь-якому закладі освіти зводиться до формування відповідних компетенцій. Запропоноване в європейському проєкті TUNING "... поняття компетенцій включає знання й розуміння (теоретичне знання академічної галузі, здатність знати й розуміти), знання як діяти (практичне й оперативне застосування знань до конкретних ситуацій), знання як бути (цінності як невід'ємна частина способу сприйняття й життя з іншими в соціальному контексті) [1]. Розвиваючи поняття "компетенція", МОН України зазначає [2], що воно включає не тільки когнітивну й операційно-технологічну складові, але й мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову сторони (результати освіти, знання, уміння, систему ціннісних орієнтацій). Отже, йдеться про узагальнений, інтегральний підхід до понять "знання", "уміння", "навички".